

Становище за дисертационния труд на София Николаева Дачева със заглавие „Рецепцията на Томас Ман и Херман Хесе в България. (Съпоставително изследване)“

от

доц. д-р Мария Илиева Ендрева, катедра Германистика и скандинавистика, СУ „Св. Кл. Охридски“

Дисертационният труд на магистър София Николаева Дачева със заглавие "Рецепцията на Томас Ман и Херман Хесе в България" е с общ обем 281 страници и се състои от уводна част, три глави, заключение, използвана литература и приложение. Работата отговаря на даденото подзаглавие "Съпоставително изследване".

Безспорно темата на предложения труд е дисертабилна и отваря допълнителни полета за провеждане на други подобни изследвания с приносен характер. За познавачите на немската литература състоятелността на научния проблем няма нужда да бъде широко разясняван, тъй като сравнения между двамата автори се правят от самото начало на писателския им път. Тяхното приятелство и съперничество са всеизвестни в Германия, посветени са им множество изследвания. Връзките помежду им и до днес дават повод за разделение сред германистите и сред непрофесионалните любители на литературата на почитатели на Томас Ман или на Херман Хесе. Това особено, непородено от тях самите съперничество помежду им може да се сравни с друг известен двубой за първенство в художественото майсторство – между Верди и Вагнер през втората половина на XIX век, където също се оформят ясни лагери от привърженици на двамата композитори.

Макар и двамата писатели да са безспорни авторитети в немскоезичната литература и са постигнали световно признание като носители на множество престижни награди, сред които Нобеловата награда за литература, сред привържениците на Томас Ман съществува пренебрежително отношение към творчеството на Хесе заради твърде голямата наситеност на екзистенциални откровения при неговите герои, които са поднесени наготово на читателя. Директното поднасяне на чужд опит под формата на вековечна мъдрост на неопитния читател е отявлен белег на тривиалната литература, която очарова предимно неопитна, основно младежка публика и води до оттегляне на завършените интелектуалци от творчеството на Хесе под претекст, че творбите му подмамват с достъпна тривиалност. На другия полюс Томас Ман е припознат като солидният, високолитературен писател, който стои в мисловната традиция на Шопенхауер, Ницше и Вагнер, претенциозен, труден и интелектуално по-недостъпен за непосветената и необразована публика. За съжаление проследяването на тази връзка между Ман и Хесе и евентуалното ѝ пренасяне от Германия в България под някаква форма сред българската публика не е назована в целите и задачите на работата. От направения преглед на критическата литература става сравнително ясно, без експлицитно да е посочено, че в българския контекст подобно разделение във възприемането на двамата писатели липсва. Считаю, че работата само би спечелила, ако в нея бе поставен по-силен акцент върху този въпрос, като се проследи има ли тази конкуренция отражение в българската рецепция .

В уводната част докторантката формулира целите, задачите и методологията на изследването. Работата си поставя три цели: Първата е проследяване на хронологията на възникване на различните преводи на творбите на двамата писатели. Тази цел е напълно постигната, тъй като г-жа Дачева прави не само съдържателен обзор, но и

прецизен каталог на публикуваните преводи от Херман Хесе и Томас Ман. Втората цел на работата е анализирането на критическата рецепция на двамата автори в България. Тя е разделена на три периода, обхващащи повече от 100 години - от началото на XX век до наши дни. Третата цел е разглеждането на творческата рецепция на двамата писатели и анализ на разликите между "литературния донор и реципиент" (с. 11). Всички тези цели са подчинени на темата на дисертацията и заявката за тяхното изпълнение е изпълнена в задоволителна степен в следващите три глави на изложението.

В точка 3. на уводната глава „Рецепция и литературознание / Теоретични ориентири“ в стегната форма, много ясно са реферирани основни моменти от рецептивната теория на Волфганг Изер и Ханс Роберт Яус, сред които пропускливостта между акта на четене и този на писане, властовият потенциал на текста и на имплицитния читател при възникването на един текст и др. В тази точка е направен и кратък теоретичен обзор на "взаимовръзката между оригинал и превод и нейните интертекстуални и мултикултурни релации" (с. 16). Трите разгледани стратегии за предаване на оригинала на целевия език са добросъвестно изведени от теорията на Баснет и Льофевр и дават добра представа за възможните подходи на преводачите. Последващото реферирание на възгледите на Стенли Фиш, Джонатан Кълър и Норман Холанд би могло да се помести веднага след прегледа на Изер и Яус, тъй като те не тематизират въпроси на превода. За съжаление в края на точката не е обяснено как приведените теоретични постановки ще бъдат приложени в аналитичната част на работата за постигане на заложените цели.

С втора глава започва същинската част на работата. Тя е посветена на преводната рецепция на Томас Ман и Херман Хесе в България. В нея много изчерпателно в хронологичен ред се проследяват изданията на двамата автори на български език, което може да се отбележи като основния принос на настоящата дисертация. Обработен е огромен по обем библиографски, публицистичен и критически материал и отделните преводи на различните произведения са поставени в контекста им на възникване, което би представлявало добра отправна точка за последващи изследвания.

Убедително е изложена стратегията за подбор на произведенията на Томас Ман след 1944 г., която е мотивирана от идеологически подбуди. Ценна от гледна точка на историята на превода на немскоезични творби в България е и информацията относно отделните преводачи, които досега винаги остават в сянка и не са подобаващо оценени от българската общественост и от научната колегия. Затова смятам, че една от силните страни на настоящата дисертация е именно това концентриране върху преводния процес и обръщане на погледа към личността и на преводача, редом с тази на автора.

Трета глава се занимава с критическата рецепция на Томас Ман и Херман Хесе в България. Разглеждането пак става по оформените вече във втора глава периоди. Тук са резюмирани наличните изследвания върху отделните произведения на двамата писатели. Стилът е премерен, стегнат и обективен. Авторката не взема критично отношение към изложените от нея позиции на български изследователи. Известна доза полемичност към някои от изложените материали би направила дисертацията по-динамична и интересна за четене. Считаю, че тази глава също има своя принос с оглед на бъдещи изследвания за двамата автори, тъй като от изложението става ясно, че на български език няма цялостни задълбочени монографични трудове, а само кратки статии, посветени на тяхното творчество. Подобно на представянето на преводачите, и в тази глава рецепцията на авторите е представена чрез контекстуализирането ѝ в света на техните критици. Представен е Исак Паси като автор на монография за Томас Ман,

което според мен е добър начин да се разкрие налагането на двамата немски писатели в българската културна среда.

Четвъртата глава е посветена на така наречената творческа рецепция на Томас Ман и Херман Хесе в България. Дисертантката е идентифицирала неголям брой творби от българската литература, чиито автори сами твърдят, че са повлияни от двамата немски писатели. Това е интересен аспект на рецепцията им у нас, който допълва и обогатява останалите точки.

Заключението обобщава приведените факти и прави изводите от тях, като в някои моменти обаче излишно дословно преповтаря някои изводи от трите основни глави. Пропуск на заключението е липсата на изброените приноси на предложената дисертация. Това обаче е направено в приложения автореферат. Обособеното приложение с библиографски данни на преводите, както и библиографията с критическите студии върху двамата писатели е едно от големите достойнства на работата, която получава статут и на справочник за всеки, който иска да стъпи в своите анализи на рецепцията на двамата писатели у нас. Използвани са многобройни изследвания. В списъка преобладават заглавия на български език. Въпреки съсредоточаването върху рецепцията в България смятам, че дисертантката би могла да използва повече немскоезични литературоведски изследвания, което би прецизирало значително употребата на научна терминология.

Стилът на работата е на места излишно есеистичен и твърде маниерен. Примери могат да се намерят основно в уводната част. Този уклон към патетика намалява прецизността на изказа, подобаващ на научното изследване, и това е една от слабите страни на предложението за защита труд. От моя гледна точка е проблемна употребата на изпразнени от ясно дефинируемо съдържание формулировки като "Немския дух" (многократни употреби), "Великия предел" (с. 4), "метафизиката на немската духовност" (с. 4) и други. Те препращат към една отдавна отхвърлена в немскоезичния културен ареал риторика, която битува преди всичко в националистическия дискурс и народопсихология, които по необходимост произвеждат обобщени фикционални образи на различията между нации, народности и раси през XIX. и първата половина на XX. век. Величието и превъзходството на своето над чуждото, намерило израз в немския национализъм под патетичното понятие „немски дух“, се обективира по-късно в исторически събития, които са основно преосмислени и отхвърлени от немското общество след Втората световна война. Дисертантката явно не познава добре ситуацията в Германия, за което говори безкритичната употреба на тези понятия. В този смисъл бих препоръчала осъзнато диференциране на понятийния апарат и изчистване на подобни проблемни терминологични употреби. Не само в заключението, но и на други места се наблюдават повторения на една и съща информация и езикови пропуски, които следва да бъдат коригирани при евентуално публикуване на текста или предаването му в библиотечните фондове и в НАЦИД.

Изброените забележки, отнасящи се основно към уводната част, нямат есенциален характер и не отричат нито целите на дисертационния труд, които са изпълнени във втора, трета и четвърта глава, нито поставят под въпрос качеството на цялата дисертация. Дисертантката демонстрира достатъчна компетентност относно материята, с която работи, успявайки да обработи обемната и много разностранна информация и систематично да я представи в научното си изследване.

Въз основа на положителните си оценки за качествата на дисертационния труд предлагам на г-жа маг. София Николаева Дачева да бъде присъдена образователната и научна степен "доктор" по област на висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология, докторантска програма Литература на народите на Европа, Америка, Африка, Азия и Австралия (Сравнително литературознание).

София, 21. 05. 2019 г.

доц. д-р Мария Илиева Ендрева